

Çetin KASKA*

**SULTAN II. MURAD'A HEDİYE EDİLEN
FARŞÇA BİR ESER: TUHFE-İ SULTÂN
MURÂD HAN**

**A PERSIAN WORK GIVEN AS A GIFT TO
SULTAN MURAD II: TUHFE-İ SULTAN
MURAD HAN**

ÖZET

Sanat ve edebiyat ile uğraşan ve bazen de şiir söyleyen Sultan II. Murad, sarayının bir ilim meclisi olması için gayret göstermiş, orada ilmî meclisler tertip etmiş ve haftada iki gün şairlerle toplantı yapmıştır. II. Murad eğitim kurumlarına, yerli ve yabancı âlimlere destek vermiş, fikir ve edebiyat erbâbının hâmisî olarak tanınmıştır. Osmanlı padişahları içinde ilk şiir söyleyenlerden olup şiirleri dağınık halde şair tezkirelerinde ve şiir mecmualarında bulunmaktadır. Saltanatı döneminde Farsça ve Arapça'dan Türkçe'ye tercüme faaliyeti hızlanmış, yazılan veya tercüme edilen eserlerin dilinin anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Bu padişah döneminde de Osmanlı topraklarında önemli âlim ve mutasavvıflar yetişmiştir. Onlardan biri de Hızır Bey'dir. Hızır Bey yazdığı Türkçe, Arapça ve Farsça eserleriyle maharetini sergilemiştir. Hızır Bey'in kaleme aldığı önemli eserlerinden biri de *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* adlı Farsça risâledir. II. Murad'a hediye edilen bu risâlede Hz. Âdem'in kendi ömründen kırk seneyi Hz. Dâvûd'a bağışlaması, Hz. Peygamber'in öğle namazı farzını Medine'de dört rekât olarak kıldıktan sonra Zülhuleyfe'de ikinci namazı farzını iki rekât olarak kılmasına dair rivayetler ve bu rivayetlerle ilgili soru ve cevaplara yer verilmiştir. Bu çalışmada İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan (nr. B5577, vr. 41b-44b) *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* adlı Farsça risâle ilk defa detaylı ele alınacak ve Türkçe tercümesine yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Sultan II. Murad, Hızır Bey, Tuhfe-i Sultân Murâd Han, Farsça.

ABSTRACT

Sultan Murad II, who was interested in art and literature, and sometimes sang poetry, made an effort to have his palace as a scientific council, organized scientific assemblies there and held meetings with poets twice a week. Murad II gave great support to scientific institutions, local and foreign scholars, and was known as the patron of scholars. He was one of the first Ottoman sultans to write poetry, and his poems are scattered in poet biographies and poetry magazines. During his reign, translation activities from Persian and Arabic to Turkish accelerated, and attention was paid to ensure that the language of the works written or translated was understandable. During the reign of this sultan, important scholars and Sufis were raised in the Ottoman lands. One of them was Hızır Bey. Hızır Bey exhibited his skill with the works he wrote in Turkish, Arabic and Persian. One of the important works written by Hızır Bey is the Persian treatise called *Tuhfe-i Sultan Murad Han*. In this treatise gifted to Murad II, there are narrations about Prophet Adam giving forty years of his life to Prophet David, our Prophet performing the obligatory noon prayer as four rakats in Medina and then performing the afternoon prayer as two rakats in Dhulhulayfa and the questions and answers related to these narrations. information has been given. In this study, the Persian treatise called *Tuhfe-i Sultan Murad Han*, located in the Istanbul Beyazıt Library (nr. B5577, p. 41b-44b), will be discussed for the first time and its Turkish translation will be included.

Keywords: Sultan Murad II, Hızır Bey, Tuhfe-i Sultan Murad Han, Persian.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul / Türkiye. E-posta: cecin.kaska@istanbul.edu.tr / PhD, Research Assistant., Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature, İstanbul / Türkiye. E-mail: cecin.kaska@istanbul.edu.tr

Giriş

Sultan II. Murad sanata ve kültür hayatına çok önem vermiş ve birçok şairin Osmanlı himayesine alınmasına vesile olmuştur. Osmanlı sultanları içerisinde ilk şiir söyleyen, şiir ve şaire değer verip onunla ilgilenen bu sultandır, ayrıca kendisi az şiir söylemesine rağmen döneminde şiir hep revaçta olmuştur (Latîfî, 1990, s. 68). Bazı kaynaklarda şiirin çok ve manzum yazmaya muktedir olduğu belirtilmiştir (Sehî, 1998, s. 49). Murâd veya Murâdî mahlası ile şiirler yazmış, ancak günümüzde çok az şiiri bulunmaktadır (Çelebioğlu, 1986, s. 153). Sade bir dil ile yazılmış olan şiirlerinde rindâne bir söyleyiş var olup bu söyleyişte dünyadan el etek çekmek isteyen bir psikolojinin izleri bulunmaktadır (Kut, 1986, s. 442). Barış zamanı haftada iki gün şair ve bilginleri toplantı yapmak için topladığı, her hafta farklı kimseleri tartışmaya davet edip konuşturduğu, bu sohbet ile daha fazla bilgi birikimine sahip olanlara ihsanlarda bulunduğu, onları diğerlerinden üstün tutup unvanlar verdiği ifade edilmiştir (Latîfî, 1990, s. 68). Yalnız telif ve tercüme eserlerin meydana gelmesine vesile olmamış, manzum ve mensur eserlerin sade bir Türkçe ile yazılmasına da önem vermiştir. Her konu hakkında yazılan eserlerin kendisine ithaf edilmesi ilim ve sanata karşı olan ilgisinin neticesidir (Çelebioğlu, 1986, s. 152). İslam ve batı ülkelerinden gelen âlim ve sanatkârları himaye etmiş ve saltanatı döneminde Molla Gürânî (ö. 893/1488)¹, Şerafeddin-i Kırımî (ö. 847/1443)², Fahreddin-i Acemî (ö. 865/1460)³, Alâeddin-i Semerkandî (ö. 860/1456)⁴, Abdülkâdir-i Merâgî (ö. 838/1435)⁵, Alâeddin-i Tûsî (ö. 887/1482)⁶ gibi âlim ve şairler Osmanlı himayesine girmiştir (Kut, 1986, s. 442; İsen, 2014, s. 1).

Şiir ve şairi seven, ilim ve sanat hamisi olan II. Murad'ın teşviki neticesinde hadis, fıkıh, tefsir, edebiyat ve siyaset gibi konularda eserler telif ve tercüme edilmiştir (İpşirli, 2015, s. 137). Ayrıca kendisi meclislerde bazı manzum sözler ifade etmiş, kabiliyet sahibi insanlara karşı lütufkâr davranmış, kimde ufak bir hüner emaresi görmüşse, onların marifet sahibi olmaları için imkânlar hazırlamıştır (Latîfî, 1990, s. 68-69). Bir şiir divanı bulunmayan II. Murad'a Kasım b. Mahmud-i Karahisarî'nin *Murâd-nâme*, Kemâleddin b. İsâ el-Dümeyrî'nin *Hayâtü'l-Hayavân*, Mahmud b. Kadı Manyas'ın *Gülistân Tercümesi* ve *A'cebü'l-Ucab*, Mahmud b. Mahmud-ı Şirvânî'nin *Tuhfe-i Murâdî*, Emir Unsurü'l-Maâlî Keykavus'un *Kâbus-nâme*, Reşidüddin'in *Târîh-i Âl-i Selçuk*, Hızır b. Celâleddin'in *Târîh-i İbn Kesîr Tercümesi*, Ârif Ali Molla'nın *Dânişmend-nâme*, Musa b. Seydi'nin *Cevâhir-nâme-i Sultan Murâdî* ve müellifi bilinmeyen *Kitâbü'l-Müstakîm* adlı eserler sunulmuş ve bunun karşılığında eser sahipleri ödüllendirilmiştir (Çelebioğlu, 1986, s. 154-157). Ebü'l-Hayr lakabıyla anılan II. Murad'ın okumayı çok sevdiği, Mevlevî, hattat, rind-meşrep ve nazik yaratılışlı olduğu, mûsikî üzerine değerli eserlerin yazılmasına vesile olduğu, Edirne Saray'ını ilim, edebiyat, sanat ve kültür merkezi haline getirdiği de söylenmiştir (Zavotçu & Ekşi, 2023, s. 396-98). Günümüze ulaşan az sayıdaki şiirlerine nazar edildiğinde Hâfız-ı Şîrâzî ve Sa'dî-i Şîrâzî'den etkilendiği söylenebilir. Bahsi geçen bu sultan döneminde Türkçe eserler yazılmış ve pek çok Arapça ve Farsça eser sade bir dil ile Türkçe'ye

¹ Osmanlı Devleti'nin dördüncü şeyhülislamıdır. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Yaşaraoğlu, 2020, s. 248-250).

² Sultan II. Murad döneminin önemli Hanefî fakihlerden biridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (İpşirli, 2015, s.130).

³ İlk Osmanlı şeyhülislamıdır. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Baltacı, 1995, s. 82).

⁴ *Bahrü'l-'ulûm* adlı Kur'an tefsiriyle tanınmıştır. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Yazıcı, 1991, s. 517-518).

⁵ Türk mûsiki nazariyatçısıdır. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Özcan, 1988, s. 242-244).

⁶ Hanefî fakih, usulcü ve felsefecidir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Öz, 2012, s. 432-433).

çevrilmiştir. Ayrıca Farsça eserler de kaleme alınmıştır. Kâşifi'nin *Gazanâme-i Rûm* ve Hızır Bey'in *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* adlı Farsça eserleri bu dönemde kaleme alınmıştır.

A. Araştırma ve Değerlendirme

1-Hızır Bey

Hızır Bey 1407'de Eskişehir'in Sivrihisar kazasında doğmuş, Sivrihisar kadısı Molla Celaleddin'in oğlu ve Nasreddin Hoca'nın torunudur (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415; Süreyya, 1996, s. 668). İlköğrenimini babasından almış, daha sonra Mevlânâ Yegân'dan aklî ve naklî ilimleri öğrenmiş ve Sivrihisar'da müderris olmuştur (Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Hızır Bey, Fatih Sultan Mehmed saltanatının ilk yıllarında vuku bulan şu mevzu hasebiyle çok ilgi görmüştür:

Fatih döneminde Arap âlimlerinden biri Edirne'ye gelir, onun huzurunda düzenlenen meclise iştirak eder, mecliste bulunan âlimlere sorular sorar ve aradığı cevabı alamaz. Bu durum Fatih'in hoşuna gitmez, bu âlime cevap verecek bir bilginin bulunmasını emreder, o dönem 30 yaşlarında olan ve Sivrihisar'da müderrislik yapan Hızır Bey davet edilir ve meclis tekrar düzenlenir. Bu defa Arap âlimin sorduğu bütün soruları Hızır Bey güzelce cevaplandırır. Sıra kendisine gelince, Arap âlime bazı sorular sorar ve beklediği cevapları alamaz. Fatih Sultan bu duruma sevinmiş, sırtındaki kürkü çıkarıp Hızır Bey'e vermiş, onu tebrik etmiş ve kendisini Bursa'daki Sultâniye Medresesi'ne 50 akçe ile müderris tayin etmiştir (Yazıcıoğlu, 1987, s. 549-550; Azamat, 1996, s. 38).

Hızır Bey adı geçen medresede ilim ve ibadetle meşgul olmuş, Alâeddin Arabî Efendi (ö. 901/1496)⁷, Kestellî (ö. 901/1496)⁸, Muarrifzâde (ö. 891/1486)⁹, Hatibzâde Muhyiddin (ö. 901/1496)¹⁰, Hayâlî (ö. 875/1470)¹¹ ve Hocazâde (ö. 893/1488)¹² gibi öğrenciler yetiştirmiştir (Süreyya, 1996, s. 669; Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Ayrıca Yanbolu'da kadılık yapmış, Edirne'de ders vermiş ve İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan tarafından kadılığa getirilmiştir (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415; Demir, 2014, s. 1). İstanbul'un ilk kadısı olarak bilinen Hızır Bey, bu şehirde belediye, imar ve emniyet ile de ilgilenmiş, ancak henüz genç yaşta Rebûlevvel 863/ Ocak 1459'da vefat etmiştir (Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415; Elmas & Yılmaz, 2018 s. 574). Devrindeki âlimlerin en seçkini olan Hızır Bey'in kabri Şeyh Vefâ yakınında bulunan divan şairi Necâtî'nin yattığı tekkenin hazîresinde bulunmaktadır (Demir, 2014, s. 1). Hızır Bey, Mevlânâ Yegân'ın kızı ile evlenmiş ve bu evlilikten Yâkub Paşa, Sinan Paşa, Müftü Ahmed Paşa adlı oğulları ve Hacı Kadın, Fahrünnisâ Hatun ile adı bilinmeyen bir kızları olmuştur (Süreyya, 1996, s. 669; Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Şeyh Vefâ'ya mürit olan Sinan Paşa Fatih döneminde vezir olmuştur (İsen, 2014, s. 1; Latîfi, 1990, s. 68).

Kelam alanında Fahreddin-i Râzî'yi ve ilim alanında İbn Sinâ'yı örnek alan, olgun, ince ruhlu, açık fikirli, hoş tabiatlı, faziletli ve her fende maharet sahibi olan Hızır Bey, Arapça, Farsça

⁷ Osmanlı Devleti şeyhülislâmlarındandır. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (İpşirli, 1989, s. 319).

⁸ Fatih dönemi Osmanlı âlimi ve kazaskeridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Yavuz, 2022, s. 314).

⁹ Fatih devrinin önemli ilim, mutasavvıf ve devlet adamlarından biridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Koç, 2019, s. 229-231).

¹⁰ Fatih dönemi fıkıh ve kelâm âlimlerindedir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Üzüm, 1997, s. 463-464).

¹¹ Fatih devri âlimlerindedir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Bebek, 1998, s. 3-5).

¹² Fatih'in hocası, âlim ve kazaskeridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Köse, 1998, s. 207-209).

ve Türkçe şiirler yazmıştır (İsen, 2014, s. 1; Sehî, 1998, s. 49; Süreyya, 1996, s. 669; Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415).

2. Hızır Bey'in Eserleri

Hızır Bey'in günümüze ulaşan yedi eseri bulunmaktadır:

El-Kasîdetü'n-nûniyye: 105 beyitten oluşan bu Arapça kasidede kelâm meseleleri Mâtürîdî ekolü nazarıyla ele alınmıştır. Birçok şerhi yapılmış olan eserin ilk bölümünde Allah'ın sıfatları yer almış, ikinci bölümde Allah karşısında insanın durumuna değinilmiş, üçüncü bölümde nübüvvet mevzusu ele alınmış, dördüncü bölümde öldükten sonra dirilme bahsinden bahsedilmiş, beşinci bölümde iman problemi izah edilmiş, altıncı bölümde imamet konusu ile eser son bulmuştur. Eser aruzun müstef'îlün fâilün müstef'îlün fâilün vezni ile yazılmıştır (Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Bu eseri Manastırlı İsmâil Efendi ve Hayâlî Ahmed Efendi şerh etmiş, İsmâil Müfid Efendi ve İmamzâde Mehmed Esad Efendi de manzum olarak tercüme etmiştir (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Eseri en son Mustafa Sait Yazıcıoğlu tercüme etmiştir (Yazıcıoğlu, 1983, s. 555-588).

Ucâletü leyle ev leyleteyn: Bu Arapça kaside Fatih'e sunulmuştur. Fatih, Molla Gürânî'ye görüşünü sormak için bu kasideyi göndermiştir. Bu kasidenin ayrı bir kaside mi veya *el-Kasîdetü'n-nûniyye* bir ithafnâmesi mi olduğu belli değildir. Bazıları bunu müstakil bir kaside bilmiş bazısı da tam aksini iddia etmiştir. Aruzun mefâilün mefâilün feûlün vezni ile yazılan bu kasideyi Hızır Bey bir iki gecede kaleme almıştır (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415).

Tefsîr-i Yâsîn-i Şerîf: Eser Yâsîn Süresi'nin Türkçe tefsîridir. İlk önce ayet ve hadisler Arapça yazılmış daha sonra Türkçe gerekli açıklamalara yer verilmiştir. *Mesnevî*'den ve başka tasavvufî eserlerden beyitler iktibas edilmiştir. Bu mensur ve manzum eserde rivayet ve dirâyet metotları birleştirilmiştir (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415). Eser Ayşe Hümeysra Aslantürk tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1997).

Terceme-i Külliyyât-ı Hoca Ubeydullah: Nakşîbendî şeyhi Ubeydullah Ahrâr'ın tasavvufî nasihatlerini ve vaazlarını içeren risalelerinin Türkçe tercümesidir (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415)

Terceme-i Metâli 'u'l-envâr: Mantık konulu bu Farsça eser Kadı Sirâceddin-i Urmevî'nin *Metâli 'u'l-envâr* adlı eserinin tercümesidir. Fatih Sultan'ın istediği üzere yapılan bu tercümede esere bazı ilaveler yapılmıştır (Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415).

Tuhfe-i Sultân Murâd Han: Bu Farsça mensur eser Fatih Sultan'ın babası II. Murad'a hediye edilmiştir. Eser hakkında aşağıda daha detaylı bilgi verilecektir.

Kasîde-i Tâiyye: Yedi beyitten oluşan bu müstezad Hızır Bey'in ince ruhunun ve hassasiyetinin ürünü kabul edilmiştir. Kaynaklarda Hızır Bey'e *Hâşiye 'alâ Şerhi Tecrîdi'l-'akâ'id* ve *Şerhu Îsâgûci fi'l-mantık* adlı iki eser de nisbet edilmiştir (Demir, 2014, s. 1; Yazıcıoğlu, 1998, s. 413-415).

3. Tuhfe-i Sultân Murâd Han

Birçok klasik eser gibi bu Farsça eser de besmele, hamdele ve salvele ile başlamış ve burada üç ayet ile bir hadise yer verilmiştir. Bunların ardından sebab-i telif bölümü ile devam edilmiştir. Sebeb-i telifte bu risâlenin adının "*Usûle-i Garîbe Azîze-i Arabiyye*" olduğu, ulemanın kıvancı haktanır üstad Hızır Bey tarafından yazıldığı ve iki cihanın nuru Sultan Murad Han'a hediye olarak

götürüldüğü ifade edilmiştir. Büyük ihtimalle bu bilgileri adı zikredilmeyen müstensih yazmıştır ve hatta kendisi bu bilgilerin devamında bu eseri Farsça tercüme edip onun vasıtasıyla düşmanlardan korunduğunu, onun aracılığıyla göğün eşğinde yükseldiğini, ashâb-ı suffenin ayağının toprağı olduğunu, ilk önceleri çok aza kanaat ederek kendi kalesinde yaşadığını, ancak daha sonra nefis-i emârenin hay huyu sebebiyle oradan kaçıp yırtıcı hayvanların bulunduğu bir vadiye geldiğini söylemiştir. İki ayet ve bir hadisin yer aldığı sebab-i telif bölümünden sonra ilk önce Hz. Âdem (a.s.)'ın ömründen kırk seneyi Hz. Dâvûd (a.s.)'a bağışlaması ve ömrü bitince kırk yıl ömrü kaldığını iddia etmesi ile ilgili rivayet zikredilmiş, daha sonra peygamber olmasına rağmen Hz. Âdem (a.s.)'ın bunu neden inkâr ettiği, ömür bağışlamanın caiz olup olmadığı, Hz. Dâvûd (a.s.)'ın yüzünde neden parlak bir nur bulunduğu, herkesin yüzünde nur bulunmasının nasıl mümkün olduğu gibi sorular sorulmuş ve kısaca cevap verilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Âdem (a.s.)'ın neslinin onun gibi unutkan olacağı, hata yapacağı ve inkâr edeceği, Allah'ın Hz. Âdem'i yaratırken sırtını sıvazladığı ve onun neslinden yarattığı herkesin alnının ortasına parlak bir nur koyduğu da söylenmiştir. Hz. Dâvûd (a.s.)'ın bütün peygamberlerden daha fazla ibadet ettiği, Hz. Peygamber'in bütün peygamberlerden daha fazla savaşlara katıldığı da dile getirilmiştir. Bu rivayet Abdülazîz (r.a.)¹³, Muhammed b. İbrahim (r.a.)¹⁴ ve Ebû Hüreyre (r.a.)¹⁵ tarafından nakledilmiştir.

Daha sonra Hammâd b. Zeyd (r.a.)¹⁶ ve Enes (r.a.)¹⁷ tarafından nakledilen bir rivayete yer verilmiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber'in Medine'de öğle namazının farzını dört rekât kıldığı, ancak Zülhuleyfe'de ikinci namazının farzını iki rekât olarak kıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca rivayetin devamında Kerib (r.a.)¹⁸ ve İbn Abbas (r.a.)¹⁹, Hz. Peygamber'in Medine'den Mekke'ye giderken Zilkade ayının bitmesine beş gün kaldığını ve Mekke'ye geldiğinde Zilhicce ayından dört gün geçtiğini söylemiştir. Bunların devamında kısaca bu rivayet ile ilgili soru ve cevaplara yer verilmiş, vedâ haccı ve hacc-ı ekbere değinilmiştir.

Daha sonra Hz. Âişe (r.a.)'dan rivayetle “*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım*” ayetini duyan bir Yahudi'nin gelip Hz. Ömer (r.a.) ile konuşması ve Hz. Ömer (r.a.)'ın ona cevap vermesi nakledilmiştir. Sonra sırasıyla cennete girip de derecesi en düşük olanın 80.000 hizmetçisi ve 72 zevcesi olacağı, Hz. Peygamber'in ümmetinin iki üç taifeden oluşacağı, muhacir fakirlerin zenginlerden önce cennete gireceği rivayetleri dile getirilmiş ve bunlarla ilgili soru ve cevaplara yer verilmiştir. En son olarak Hz. Süleyman (a.s.)'ın Hz. Dâvûd (a.s.)'dan peygamberlik ve krallığı miras aldığı, Şam ve Nusaybin'i ele geçirip bin at elde ettiği rivayet edilmiş, ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.)'ın ibadete düşkün ve Hz. Süleyman (a.s.)'ın cömert ve şükreden olduğu söylenmiş ve bunlarla ilgili soru ve cevaplara yer verilmiştir. Ganimetlerin Hz. Peygamber'den başka peygamberlere helal olup olmadığı da izah edilmiştir.

¹³ Bu râvînin kim olduğuna dair bir bilgi bulamadık.

¹⁴ Bu râvînin kim olduğuna dair bir bilgi bulamadık.

¹⁵ Çok sayıda hadis rivayet etmesiyle tanınan bir sahâbidir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Kandemir, 1994, s. 160-167.)

¹⁶ Hadis hâfızı ve kıraat âli olup kaynaklara göre 98/717'de dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Altıkulaç, 1997, s. 489.)

¹⁷ En çok hadis rivayet eden ve Hz. Peygamber'e hizmeti ile bilinen sahâbîlerden biridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Canan, 1995, s. 234-235.)

¹⁸ Muhadramûn şairlerinden olan bu cengâver sahâbî câhiliye döneminde doğmuştur. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (H. Ahmet Sezikli, 1991, s. 88.)

¹⁹ Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve çok sayıda hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Çakan & Eroğlu, 1988, s. 76-79.)

Eserin geneline bakıldığında ayet ve hadislerden, çeşitli rivayetlerden, hikmetli sözlerden yararlanılmıştır. Mukaddime bölümünde sanatlı bir dil tercih edilmiş, ancak esas metnin yer aldığı bölümde halk tarafından anlaşılacak fikriyle açık, anlaşılır ve sade bir dilden istifade edilmiş ve samimi bir eda ile okura seslenilmiştir. Eserde herhangi bir beyit yer almamış, ancak Arapça ve Farsça unsurlara, dinî ve tasavvufî terimlere ve kalıplaşmış ifadelere çokça yer verilmiştir. Müellif eserini yazarken *Keşşâf Tefsiri*'nden²⁰ ve *Câmi*'²¹ adlı kitaptan yararlanmış, hadislerdeki anlamları, incelikleri çok güzel şekilde izah etmiştir.

4. Tuhfe-i Sultân Murâd Han'ın Yazma Nüshasının Özellikleri

İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan *Tuhfe-i Sultân Murâd Han*'ın nüshasının hattı talik, satır sayısı 17, ebadı 180 x135-135 x 80 mm, bulunduğu sayfalar 41b-44b, demirbaş numarası B5577'dir. Nüshadaki bazı başlıklar kırmızı ve ana metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Haşiyelerde ufak tefek yazılar yer almıştır. Nüshanın kâğıdı aharlı, cildi kahve renkli deri ve cetveller kırmızı renklidir. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belirtilmemiştir. Eserin bulunduğu mecmuada şu eserler yer almıştır: *Şerh-i Sad Kelime-i Hz. Ali* (vr. 1-20), *Kitâbü'l-Muhammesât* (vr. 21-29, Hüseyin b. Ali), *Tuhfetü'l-Ekâbir ilâ Ârifi'l-Mekâdir* (vr. 30-41), *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* (vr. 41-44, Hızır Bey), *Nevâbiğü'l-Kelim* (vr. 45-54, Zemahşerî), *el-Ahbâr ve'l-Mevâ'iz ve'l-Emsâl* (vr. 55-60, Hâzin-i Bağdadî), *Nesrü'l-Le'âlî* (vr. 61-64, Ali b. Ebî Tâlib), *Cevâhirü'l-Kalâid ve Zevâhirü'l-Ferâid* (vr. 65-69 Reşîdüddin-i Vatvât), *Ukûdü'l-Le'âlî ve Su'ûdü'l-Leyâlî* (vr. 69-73, Reşîdüddin-i Vatvât), *Garâibü'l-Kilem fî Reğâibü'l-Hikem* (vr. 73-76, Reşîdüddin-i Vatvât), *el-Kilemü'n-Nâsiha ve'l-Hikemü's-Sâliha* (vr. 76-79 Reşîdüddin-i Vatvât), *Gurerü'l-Akvâl ve Dürerü'l-Emsâl* (vr. 80-83, Reşîdüddin-i Vatvât), *Mefâtihü'l-Hikem ve Mesâbîhü'z-Zulem* (vr. 83-86, Reşîdüddin-i Vatvât), *Munyetü'l-Mutekellimîn ve Gunyetü'l-Mute'allimîn* (vr. 87-90, Reşîdüddin-i Vatvât), *el-Ferâid ve'l-Kalâid* (vr. 91-113 Ebü'l-Hasen Muhammed-i Ahvâzî), *Hadîs-i Erba'in Şerhi* (vr. 115-122), *Hadîs-i Erba'in Şerhi* (vr. 123-136), *Kitâbü'l-Muhammesât* (139-147, Hüseyin b. Ali), *Kasîdetü'l-Bürde* (vr. 148-153, Ebü'l-Mudarrab Ka'b).

Nüshanın başı:

شکر و سپاس و ثنای بی قیاس مر آن پادشاه را که قلوب بندگان خود...

Nüshanın sonu:

... والله اعلم بالصولی تمت الاسؤله بعون الله تعالى و الحمد لله.

5. Tuhfe-i Sultân Murâd Han'ın Türkçe Tercümesi

Hızır Bey'in *Tuhfe-i Sultân Murâd Han*'ın Türkçe tercümesi yapılırken İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan yegâne nüsha (nr. B5577, vr. 41b-44b) esas alınmış, eserdeki ayet ve hadislerin kaynakları verilmiştir.²²

²⁰ Zemahşerî'nin daha çok dirâyet metoduyla kaleme aldığı tefsiridir. Eser hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Özbek, 2022, s. 329-330).

²¹ Çeşitli konular hakkındaki hadisleri içeren kitap türüdür. Eser hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Kandemir, 1993, s. 94).

²² *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* adlı eserin çevirisi yapılırken şu kaynaklardan istifade edilmiştir:

“Nebevi Hadisler Ansiklopedisi Tercümesi”, <https://hadeethenc.com/tr/home> (20.08.2023)

“Darulkitap İslam Ansiklopedisi”, <https://www.islamiokul.com/kitap/files/a.s..htm> (20.08.2023)

“Hadis Kitapları”, <https://www.hadiskitapları.com/> (20.08.2023)

“Sorularla İslamiyet”, <https://sorularlaislamiyet.com/> (16.01.2024)

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla

Mukayesesiz şükür, hamd ve senâ kullarının kalplerini “Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim” (İbrâhîm, 14) ayeti ile mamur eden o padişahın üzerine olsun. İki âlemin efendisi, ins ve cinnin peygamberi olan o seyyide sayısız, sonsuz ve sınırsız salat ve selam olsun. Zira kendisi “Seni yoksul bulup zengin etmedi mi?” (Duhâ, 93) bahçe meclisinden, tecellî ve zuhur yerinin vuslat faziletiyle ve “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu” (Necm, 9) ikram ağacının lütfu ile kutsî tavus gibi aşağı indi. “Ashabım yıldızlar gibidir” (Kenzü'l-ummâl, 1002) kutsî hadisinin belirttiği saygınlığa muhatap olan O'nun âl ve ashabına sayısız salat ve selam olsun. Özellikle “O ağacın altında sana bağlılık sözü verdikleri sırada o müminlerden Allah razı olmuştur” (Fetih, 18) ayetinin işaret ettiği manaya muhatap olup ölümsüzlüğü tadan müminlere sonsuz salat ve selam olsun.

Asıl Meseleye Gelinece:

Bundan önce ashâb-ı suffenin ayağının toprağı olan bu zerre “Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!” (Tevbe, 34) ayetinin işaret ettiği korku ve ihtarından ve yine “Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli gördüğü için çizgiyi aşar” (Alak, 6-7) ayetinin beyan ettiği makamın korkusundan petek kadar olan fakir kalesinde kendi isteğiyle çok aza kanaat ederek kalkarıyla oturmuştu. Ancak şimdi nefs-i emârenin hay huy hamlelerinin çıkardığı taşkınlıkların galebe etmesi ve halka sahibi gökyüzünün heybetiyle tantana yapması ve güçlükler ortaya çıkarması, bülbüllerin inlemelerinden, kahredici cismânî ordunun davul sesinden, o darü'l-emân hisar şerefesinden kaçtı ve “fakirlik neredeyse küfre götürür” (Aclunî, 2/108) hadisinin işaret ettiği yırtıcı hayvanların bulunduğu bir vadiye geldi. Eğer orada da bırakmazlarsa Allah korusun! “Fakirlik neredeyse küfürdür” (Aclunî, 2/108) hadisi fakirler için söylenmiş olacak! Evet, ne güzel demiş şunu diyen: “Eğer ilim Abbas'ın libâsı değilse, neden ehlinin/efradının başına fakr ve iflas geldi.” Bu hakirin hikâyesi buraya ulaşınca kurtulmak için ulemanın kıvancı üstad Hızır Bey'in iki cihanın nuru Sultan Murad Han'a hediye olarak götürdüğü “Usûle-i Garîbe Azîze-i Arabiyye” adlı risâleyi Farsça olarak tercüme etti. Ondan sonra burçların yer aldığı göğün eşliğinde alî göğün güneşi bu zerrenin düşmanlarını kovmak için o tercüme ile yükseldi. Âmin, ey âlemlerin Rabbi...

Abdülazîz (r.a.), Muhammed b. İbrahim (r.a.) ve Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Hak Teâlâ Hz. Âdem (a.s.)'i yaratırken onun sırtını meshetti. Bununla birlikte Allah'ın kıyamet gününe kadar halk ettiği her bir canlı sırtından dökülüyverdi. Onlardan her bir insanın iki gözünün ortasına nurdan bir parıltı koydu. Sonra da onları Hz. Âdem (a.s.)'a takdim etti. Hz. Âdem (a.s.) onların içlerinden bir adam gördü ve onun gözlerinin ortasındaki parlak nur hoşuna gitti. Dedi: Ey Allah'ım bu kimdir? Allah buyurdu: Bu senin zürriyetinden gelenlerden biridir. İsmi de Hz. Dâvûd (a.s.)'dir. Daha sonra Hz. Âdem (a.s.) dedi: Bunun ömrü ne kadardır? Allah buyurdu: Altmış senedir. Hz. Âdem (a.s.) dedi: Benim ömrümden onun ömrüne kırk yıl ilave edin. Allah dedi: Eğer ömründen bağışlarsan, yazılacak ve artık değiştirilmeyecektir. Nihayet Hz. Âdem (a.s.)'in ömrü sona erince ölüm meleği kendisine geldi. Hz. Âdem (a.s.) dedi: Benim daha kırk yıllık ömrüm var. Ölüm meleği dedi: Bu kırk yılı Hz. Dâvûd (a.s.)'a vermedin mi? Hz. Rasûlullah (s.a.v.) bu konu hakkında şöyle dedi: Hz. Âdem (a.s.)

“Türkçe Kur'an Mealleri”, <https://www.kuranmeali.com/index.php> (20.08.2023)

bu durumu inkâr etti. Nesli de inkâr etmektedir. Hz. Âdem (a.s.) unuttu nesli de unuttu, Hz. Âdem (a.s.) hata işledi nesli de hata işledi” (Tirmizî, 3076).

Mahsûl: Hadisin Farsçası şöyledir: “Yüce Allah kıyamet gününe kadar Hz. Âdem (a.s.)’ın sırtından devam edecek olan zürriyetini çıkardı. Sonra onları Hz. Âdem (a.s.)’a sundu. Hz. Âdem (a.s.) her birisinin çehresinde bir nur gördü. Ancak diğerlerinden farklı olarak çehresindeki nur daha fazla olan birini gördü. Hz. Âdem (a.s.) hayret edip sordu: Ey Rabbim, şu adam kim? Allah, bu senin neslinden gelenlerden biridir ve adı da Hz. Dâvûd (a.s.)’dır, dedi. Sonra Hz. Âdem (a.s.) dedi: Bunun ömrü kaç yıldır? Allah dedi: Ömrü altmış yıldır. Hz. Âdem (a.s.) dedi: Allah’ım benim ömrümden ona kırk yıl ver de ömrü 100 yıl olsun. Allah dedi: Eğer ömründen bağışlarsan, yazılacak ve artık değiştirilmeyecektir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Hz. Dâvûd (a.s.)’a bağışladığı kırk yıl hariç Hz. Âdem (a.s.)’ın ömrü nihayete erince, ölüm meleği geldi. Hz. Âdem (a.s.) kendisine dedi: Benim ömrümden daha kırk yıl kalmış, niye geldin. Ölüm meleği dedi: Geri kalan ömrünü Hz. Dâvûd (a.s.)’a bağışlamadın mı? Hz. Âdem (a.s.) inkâr etti. O halde Hz. Âdem (a.s.)’ın zürriyeti arasındaki inkâr da ondan kaldı. Hz. Âdem (a.s.) hata yaptı ve zürriyeti arasındaki hata da ondan kaldı. Hz. Âdem (a.s.) unuttu ve zürriyeti arasındaki unutkanlık da ondan kaldı.” (Tirmizî, 3076)

Soru: Hz. Âdem (a.s.) nasıl inkâr eder, zira nübüvvet mertebesine inkâr yakışmaz diye sorulsa?

Cevap: Söylediklerine göre Hz. Âdem (a.s.)’ın inkârı uygun olmayan ömrü bağışlamasıdır, ancak asla kuru bir inkâr değildir! Yani Hz. Âdem (a.s.) her ne kadar ömrümden bağışladım dese de ömrün bağışlanması uygun değildir. Zira bağış ondan sadır değildir.

Ancak şu cevap da vardır: Hz. Âdem (a.s.)’ın inkârının manası bu olduğu vakit, Hz. Âdem (a.s.) serzenişe müstahak olmayacak. Bu vasıta ile onun inkârı bu yazığa tebdil etti. O halde neden hadiste “Hz. Âdem (a.s.) inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti” (Tirmizî, 3076) ile kendisine serzeniş edilmektedir. Söylediklerine göre serzeniş etmeleri göz göre göre inkâr etmesinden kaynaklanmaktadır.

Başka bir soru: Bu hadiste senin Allah’ın Hz. Âdem (a.s.)’a eğer bağışlarsan yazılacak ve artık değiştirilmeyecek demişti. Bu, ömür bağışlamanın uygun ve sözünden dönmenin caiz olduğuna delildir. Bu sorunun sağlam dayanağı var, ancak zayıf cevaplar vermeleri ve bunları ileri sürmeleri münasip değildir.

Başka bir soru: Neden Hz. Dâvûd (a.s.)’ın yüzünde parlak bir nur gördü?

Cevap: Hz. Dâvûd (a.s.) bütün peygamberlerden daha fazla ibadet ediyordu. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.) de bütün peygamberlerden daha fazla savaşa katılmıştır. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demiştir: “Ben kılıçla gönderildim” (Ahmed b. Hanbel, 5667) ve “Ben harbin peygamberiyim” (Ahmed b. Hanbel, 4/395). Bazıları bunun sebebinin Hz. Dâvûd (a.s.)’ın yüce Allah’ın korkusundan dolayı çok ağlamasından olduğunu söylemişlerdir. Nitekim hadiste şöyle denilmiştir: “Hz. Dâvûd (a.s.)’ın ağlaması diğer peygamberlerin ağlamasına kıyas edilse, onun ağlaması daha ağır basar” (Ahmed b. Hanbel, 61). Bazıları bunun Hz. Dâvûd (a.s.)’ın Zebûr’u çok okumasından kaynaklandığını söylemişlerdir.

Soru: Eğer bu hadis hakkında başka bir soru sorulsa ve denilse ki nasıl herkesin yüzünde bir nur görüyor? Zira bazıları kâfirlerin neslindedir, kâfirlerin yüzlerinde nurun bulunması uygun değildir.

Cevap: Şöyle söylenebilir: O zaman kâfir yoktu.

Başka bir soru: İnkâr, hata ve unutkanlık arasında bazı zıtlıklar ve ihtilaflar bulunmaktadır. Zira hem Hz. Âdem (a.s.)'a hem de başkasına sorulabilir.

Bu iki soruya bu fakir köle cevap vermeyi düşündü. Hadislerden sonuncusu şöyledir: Hammâd b. Zeyd (r.a.) ve Enes (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre “Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine’de öğle vaktinin farzını dört rekât olarak kaldırdı ve Zülhuleyfe’de ikindi vaktinin farzını iki rekât olarak kaldırdı” (Buhârî, 1725). Küreyb (r.a.) ve İbn Abbas (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre “Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine’den Mekke’ye giderken Zilkade ayın bitmesine beş gün kalmıştı ve Mekke’ye uğradığında Zilhicce ayından dört gün geçmişti” (Buhârî, 2792).

Mahsûl: İlk hadisin Farsça anlamı şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk namazı Medine’de dört rekât kaldırdı ve diğer namazı Zülhuleyfe’de iki rekât olarak kaldırdı” (Buhârî, 1725) ve ikinci hadisin manası şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine’den Mekke’ye gittiğinde Zilkade ayının bitmesine beş gün vardı ve Mekke’ye vardığında Zilhicce ayından dört gün geçmişti” (Buhârî, 2792).

Soru: Bu hadis hakkında şöyle bir soru sorulabilir: Bu hac, vedâ haccı ve hacc-ı ekberdi. Eğer öyleyse Zilhicce başı Perşembe günü olmalıdır ki dokuzuncu gün Cuma günü olsun. Eğer böyle olursa Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Medine’den çıkmış olması noktasında sorun görünmüyor. Ancak Medine’den Cumartesi çıkmış olsa, buna göre Zilkade ayının bitmesine beş gün vardı denilemez. Hatta dört gün kalmış olur. Cuma gününde Medine’den çıktığını söylemek uygun değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) o günün öğle namazını dört rekât olarak kılmış. Eğer Cuma olsaydı, ikişer ikişer kılardı. Perşembe gününde Medine’den çıktığı söylenemez, zira eğer öyleyse Zilkade ayının bitmesine altı gün kalmış olurdu.

Bu konu hakkında söyle cevap vermişler: Beş gün kalmıştı söyleminin manası onların zihninde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Cumartesi günü ayrılması olarak kalmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kalan beş gün sebebiyle bu mevzu olduğunda o ay hâlen tamamlanmamıştı demişler.

Soru: Eğer şöyle denilse: Hacc-ı ekberin vedası olduğunun delili olduğu nereden belli olmuştur?

Bu cevap hakkında tartışılabilir, ancak hadisin rivayet ettiği Hz. Peygamber (s.a.v.)’in çıkış vakti hakkında tartışmak mümkün değildir.

Cevap olarak şöyle diyorlar: “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım” (Mâide, 3) ayeti indiği zaman Hz. Aişe (r.a.) vedâ haccından sonra şöyle rivayet etmiş: “Bu ayeti işiten bir Yahudi Hz. Ömer (r.a.)’a demiş: Eğer bu ayet bizim peygamberimize gelmiş olsaydı bu ayetin indiği günü bayram olarak kutlardık.” Hz. Ömer (r.a.) ona demiş: “Ey mel’un, biz de bayram olarak kutladık.” Bu ayet Hz. Peygamber (s.a.v.) Arafat vakfesindeyken Cuma günü nüzul etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’e şöyle müjde vermektedir: “Cennet ehlinin derecesi en düşük olanın 80.000 hizmetçisi ve 72 tane zevcesi olacak. Bunlardan 70 tanesi kara gözlü hûri ve iki tanesi de benî-âdem kızlarındandır” (Gazzâlî, 4/542). Hadiste şöyle rivayet

edilmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ümmetinin iki ve üç taifeden oluşacağı zira hadislerce malumdur ki cennet ehli 120 saf olacak ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ümmeti 80 saf olacak ve 80’nin 100’e nispeti üçte bir nispetinde olacaktır” (Tirmizî, 13). Abdullâh İbn Ömer (r.a.)’ın rivayet ettiğine göre “*muhaçir fakirler zenginlerden kırk yıl önce cennete girecek*” (Tirmizî, 37) ve Câmî’ adlı kitapta Ebû Hüreyre (r.a.)’ın rivayet ettiğine göre “*Müslüman fakirler zenginlerden yarım gün önce cennete girecekler ve kıyametin yarım günü 500 yıldır*” (Tirmizî, 37).

Soru: Hadise bakıldığında bu iki hadis arasında çelişki mi var?

Cevap: Şöyle rivayet etmişler: İlk fakirlerle son zenginler arasında 500 yıl var ve son fakirlerle ilk zenginler arasında 40 yıl bulunmakta. *Keşşâf Tefsiri*’nin müellifi *Neml Sûresi*’nin on altıncı ayetini “Hz. Süleyman (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.)’a varis olup, onun yerine geçti, ondan peygamberlik ve krallığı miras aldı. Ancak diğer meşhur oğulları ise bu mirastan hissedar olmadılar. Hz. Dâvûd (a.s.) ibadete en düşkün olanıydı ve Hz. Süleyman (a.s.) ise cömertti ve Allah’ın nimetlerine karşı şükrederdi” şeklinde şerh etmiştir. *Sad Sûresi*’nin otuz ve otuz birinci ayetlerinde şöyle zikredilmiştir: “Biz Hz. Dâvûd (a.s.)’a Hz. Süleyman (a.s.)’i armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü. Akşama doğru kendisine, üçayağının üzerine durup bir ayağını turnağının üzerine diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu.” Hz. Süleyman (a.s.)’ın Şam ve Nusaybin’i ele geçirip bin at elde ettiği, babasından kendisine miras kaldığı ve Hz. Dâvûd (a.s.)’ın ise bu mirası çalışarak elde ettiği söylenmiştir.

Yani Hz. Süleyman (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.)’dan peygamberliği miras aldı ve Hz. Dâvud (a.s.)’ın oğulları ise bundan istifade etmediler. Nitekim *Sad Sûresi*’nin otuz birinci ayetinde şöyle zikredilmiştir: “Hani ona akşamüstü bir ayağını turnağı üstüne dikip üçayağının üzerinde duran çalımlı ve soylu atlar sunulmuştu.” *Keşşâf Tefsiri*’nin müellifi şöyle demiş: “Hz. Süleyman (a.s.) cihat etti, Şam ve Nusaybin’i ele geçirdi ve bin atı ganimet olarak aldı.” Bazıları bu bin atın, babasından miras kaldığını ve Hz. Dâvûd (a.s.)’ın bunları çalışarak elde ettiğini söylemişlerdir.

Soru: Bu konu hakkındaki soru şu ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) söyle buyurmuştur: “Peygamberler ne dinar ne de dirhem miras bıraktılar, ancak ilim miras bıraktılar” (Buhârî, 10). Buna göre Hz. Süleyman (a.s.) nasıl bin attan oluşan mirasa sahip oldu?

Cevap: Bu konu hakkında şöyle söylenilmiştir: Veraset ile kastedilmek istenen tamamen sahip olmak değildir. Belki bulunduğu makam dolayısıyla emirler gibi sahip olunmasıdır. Yani emirler nasıl tasarruf sahibi oluyorlarsa, o da öyle tasarruf sahibi oldu.

Soru: Diğer bir soru da şöyledir: Hz. Süleyman (a.s.) savaştı, ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demiş: “Ganimetler bana helal kılındı, ancak benden önce kimseye helâl kılınmamıştı” (Buhârî, 1). Yani ganimet malı bana helal kılındı, ancak benden önce hiç kimseye helal kılınmadı. Hz. Süleyman (a.s.) savaştığı zaman atları ganimet olarak almıştı. Ganimetlerin helal olması ve ganimetlerin caiz olması sadece bize özgü olmasa gerek?

Buna şu kadar cevap verilebilir: Ganimet mallarının helal oluşu noktasında ümmete nazar etmek gerekir. Yani ganimet malı benim ümmetime helal kılındı, ancak önceki ümmetlere helal kılınmamıştı. Doğrusunu elbet Allah bilir, hamdolsun ki Allah’ın izniyle sorular tamamlandı...

B. Metin Neşri ve Tahkiki²³

²³ Hızır Bey’in *Tuhfe-i Sultân Murâd Han*’ın neşri ve tahkiki yapılırken İstanbul Beyazıt Kütüphanesi’nde bulunan yegâne nüsha (nr. B5577, vr. 41b-44b) esas alınmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[41/ب] شکر و سپاس و ثنای بی قیاس مر آن پادشاه را که قلوب بندگان خود را به آیه و ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ [ابراهیم، 7/14] معمور ساخت و صلوت بی عد بی شمار و بی حد بی کنار بر آن سید الکونین و مفخر الثقلین را که از حقیقه بزمگاه ﴿وَوَجَدَكَ غَائِبًا فَأَغْنَى﴾ [ضحی، 8/93] به فضل وصل جلوه گاه درخت اکرام قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ هَمْجُو طَاوُسِ قدسی نزول یافت و بر آل اصحاب وی را که به تکرمة «أَصْحَابِي كَالنَّجُومِ» [کنز العمال، 1002] مکرّم شده اند. خصوصاً منهم بر آن مؤمنین که به آیه ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [فتح، 18/48] نمی کشتند. و بعد:

پیش ازین این ذره خاک پای اصحاب صفّه از ترس و عید ﴿الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ [توبه، 34/9] و از خوف مقام ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ﴾ [علق، 7-6/96] در کواره قلعه فقر فخری بسی سرافرازه قناعت با سپر نشسته بود. حالیا از دست غلبه کردن غلوه های های هوای حملهای نفس اماره و از هیبت طاق طوق به طرقة طنطنهای نهوات مکاره و از غروشهای گلبنگ بانگ طبل لشکر ملاذ جسمانیّه قهاره از آن کنگره دار الامان گریخت، به وادی سباع «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا» [عجلونی، 2/108] آمد و در آنجا نیز اگر نگذارند نعوذ بالله «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ» [عجلونی، 2/108] فقرا خواهد رسید. فنعمة ما قال من قال لولا ان العلم لابس لباس العیاس لما طرا علی اهله فقر و افلاس فی الجملة [42] آ قصة ذره به اینجا که رسید، از برای خلاص یافتن /سوله غریبیه عزیزه عربیه را که مفخر العلماء استاد خضر بگ نعمه الله به سلطان مراد خان نور امید قده تحفه برده بود، او را به زبان فارسی ترجمه کرد، بعد از او به عتبه که فلک البروج است به آن ترجمه عروجی کرد تا آفتاب آن فلک عالی دفع خصوم این ذره کند. آمین یا رب العالمین...

روی الکلا باوی عن عبدالعزیز و عن محمد بن ابراهیم و عن ابی هریره رضی الله عنهم أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَمَّا انْخَلَقَ اللَّهُ تَعَالَىٰ أَدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ، فَسَقَطَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلُّ نَسَمَةٍ تَكُونُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَعَرَضَهُمْ عَلَىٰ أَدَمَ، فَرَأَىٰ فِي وَجْهِ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ وَبَيَّصًا مِنْ نُورٍ، فَرَأَىٰ رَجُلًا مِنْهُمْ لَهُ وَبَيَّصٌ فَأَعْجَبَهُ. فَقَالَ: مَنْ هَذَا يَا رَبِّ؟ قَالَ: هَذَا مِنْ وَلَدِكَ اسْمُهُ دَاوُدُ. قَالَ: كَمْ عُمُرُهُ يَا رَبِّ؟ قَالَ: سِتُّونَ سَنَةً، قَالَ: زِدْهُ مِنْ عُمُرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً، قَالَ: إِذَا يُكْتَبُ وَلَا يُبَدَّلُ، قَالَ: فَلَمَّا نَفَدَ عُمُرُ أَدَمَ إِلَّا الْأَرْبَعِينَ سَنَةَ الَّتِي وَهَبَهَا لِدَاوُدَ أَنَا هَذَا الْمَوْلُوتُ فَقَالَ: أَدَمُ قَدْ بَقِيَ مِنْ عُمُرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً، قَالَ: أَلَمْ تُعْطَهَا ابْنَكَ دَاوُدَ؟ قَالَ: فَجَحَدْتُ ذُرِّيَّتَهُ، وَحَطِيءٌ فَحَطِيءٌ ذُرِّيَّتَهُ، وَنَسِيْتُ ذُرِّيَّتَهُ» [ترمذی، 3076]

محصول: حدیث آنست که حق تو از پشت آدم [علیه السلام] تا به روز قیامت آنچ بود نسبت از اولاد خود اخراجی گردد. ایشان را بر آدم [علیه السلام] عرضه گردد. آدم [علیه السلام] در روی هر یکی نور دید، اما یکی را دید که نور در روی بسیارتر از غیر دارد. آدم [علیه السلام] به عجب آمد، گفت: یا الهی! این کیست؟ خدای تو گفت: این از فرزندان تست، نام این داود [علیه السلام] است. پس آدم [علیه السلام] گفت: الهی! عمر این چند سال است؟ خدای تو فرمود که شصت سال. آدم [علیه السلام] گفت که الهی! از عمر من چهل برو زیاده کن تا عمر وی صد باشد. [42] ب] خدای تو گفت: اگر ببخشی، نوشته می شود، دیگر تبدیل نمی توان کرد. رسول الله [علیه السلام] می فرماید که عمر آدم [علیه السلام] آخر شد، غیر از چهل که به داود [علیه السلام] بخشیده بود. ملک الموت آمد. آدم [علیه السلام] گفت: از عمر من هنوز چهل باقیست، چرا آمدی؟ ملک الموت گفت: باقی را به داود [علیه السلام] بخشیده؟ آدم [علیه السلام] انکار کرد، پس انکار در میان ذریت از آن مانده است و خطا کرد هم خطا در میان ذریت از آن ماند و نسیان کرد هم نسیان از آن ماند [ترمذی، 3076].

اسوله: اگر سؤال کنند که انکار از آدم [علیه السلام] چون می شود که مرتبه نبوت را انکار نشاید.

جواب گفته اند که انکار آدم [علیه السلام] به اعتبار آن که هبه عمر روا نیست کانه کلا انکار شد، یعنی گویا که آدم [علیه السلام] هر چند از عمر خود بخشیدم، اما چون هبه عمر جایز نبود، هبه از من صادر نشد.

Farsça metindeki ayet ve hadislerin yerleri aşağıdaki kaynaklardan istifade edilerek yazılmıştır:

“Nebevi Hadisler Ansiklopedisi Tercümesi”, <https://hadeethenc.com/tr/home> (20.08.2023)

“Darulkitap İslam Ansiklopedisi”, <https://www.islamiokul.com/kitap/files/a.s..htm> (20.08.2023)

“Hadis Kitapları”, <https://www.hadiskitapları.com/> (20.08.2023)

“Sorularla İslamiyet”, <https://sorularlaislamiyet.com/> (16.01.2024)

“Türkçe Kur’an Mealleri”, <https://www.kuranmeali.com/index.php> (20.08.2023)

اما این جواب موجود است، زیرا وقتی که معنای انکار آدم [علیه السلام] این باشد، آدم [علیه السلام] مستحق سرزنش نباشد، به واسطه آنکه انکار وی برین تقدیر معقول شد. پس چرا سرزنش برد که «فجد فجدت ذریته» [ترمذی، 3076] اللهم مگر گویند که سرزنش را صورت جحدیش باشد.

و سؤال دیگر درین حدیث آنست که خدای تو به آدم [علیه السلام] گفته بود که اگر بیخشی نوشته می شود، دیگر تبدیل نمی شود. این معلوم می شود هبه عمر روا باشد و رجوع جایز باشد و این سؤال محکم است. اجوبه ضعیفه گفته اند که مناسب سوق نیست.

سؤال دیگر: سبب چیست که روی داود [علیه السلام] از هم منور دید.

جواب گفته اند: داود [علیه السلام] از همه انبیا عبادت زیاده می کرد، چنانکه رسول الله [علیه السلام] از همه انبیا زیاده تر مقاتله کرده است. قال [علیه السلام] «بُعِثْتُ بِالسَّيْفِ» [احمد بن حنبل، 5667] و قال [علیه السلام] «انا نبی الحرب» [احمد بن حنبل، 4/395]. بعض گفته اند: سبب آن بود که داود [علیه السلام] از خوف خدای تعالی [43] بسیار گریه می کرد، چنانکه در حدیث آمده است «لَوْ وُزِنَ بَكَاءُ دَاوُدَ عَلٰی بَكَاءِ سَائِرِ الْاَنْبِيَا لَرَجَحَ بِهَا» [احمد بن حنبل، 61]. بعض گفته اند: از بسیار خواندن زبور بود.

اگر درین حدیث سؤال دیگر بکنند که در روی هر یکی نور چون می بیند که؟ بعض ذریت کافراند نور روی کافر را لایق نیست.

جواب توان گفتن که آن وقت کافر نبوده است.

و سؤال دیگر آن است که در میان جحد و خطا و نسیان بعض من التقابل و التخالف موجود است. بر او بر هم دیگر چون معطوف می شود.

این دو سؤال را این بنده فقیر به جواب فکر کرد و حدیث آخر حدیثا حماد بن زید، عن انس [رضی الله عنهما] «انّ النبی علیه السلام صلی بالمدينة الظهر اربعاً، والعصر بذي الحليفة ركعتين» [بخاری، 1725] و قال کریب، عن ابن عباس [رضی الله عنهما] «انطلق النبی من المدينة لخمس بقین من ذی القعدة وقدم مكة لأربع لیل خلون من ذی الحجة» [بخاری، 2792].

محصول: حدیث اول آنست که «حضرت رسالت نماز پیشین را در مدینه چهار²⁴ رکعت گذارد و نماز دیگر را در ذوالحلیفه دو رکعت گذارد» [بخاری، 1725] و معنای حدیث ثانی آنست که «حضرت رسول الله [علیه السلام] از مدینه به مکه رفت از ماه ذی القعدة پنج روز مانده بود و به مکه سر نهاده آمد از ماه ذی الحجه چهار²⁵ روز گذشته بود» [بخاری، 2792].

سؤال درین حدیث آنست که این حج، حج وداع بود و حج اکبر نیز بود؟ وقتی که چنین باشد، غزه ذی الحجه روز پنجشنبه باشد تا روز نهم جمعه باشد، وقتی که چنین باشد حضرت رسول الله [علیه السلام] از مدینه که بدر آمد ازین غالی نیست روز شنبه که بدر آمده باشد، پس بر آن تقدیر از ذی القعدة پنج روز مانده نمی شود، بل چهار²⁶ روز مانده می شود، نمی شاید [43] ب که به روز جمعه بدر آمده باشد، زیرا که حضرت رسول الله [علیه السلام] ظهر آن روز را چهار²⁷ رکعت ادا کرد. اگر جمعه می بود، دو لوا دو لوا می کرد و نمی تواند که روز پنجشنبه بدر آمده باشد، زیرا بر آن تقدیر از ذی القعدة شش مانده می شود.

جواب این چنین گفته اند که معنایی پنج روز ماندن آنست که در ذهن ایشان در وقت بدر آمدن رسول الله [علیه السلام] این بود که روز شنبه بدر آمده است. به آن زعم پنج روز مانده بود. گفتند اتفاق چنان شد که آن ماه نیز نه تمام شد.

اگر سؤال کنند که از کجا معلوم شد که آن حجت وداع حج اکبر باشد.

و برین جواب مناقشه می توان کرد که این مسلم است به تقدیری که روایت حدیث در وقت خروج رسول الله [علیه السلام] باشد.

²⁴ در متن: چار

²⁵ در متن: چار

²⁶ در متن: چار

²⁷ در متن: چار

جواب گویند که در وقت نزول ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ [مائدة، 3/5] بود، حال آن که عایشه [رضی الله عنهم] بعد از حجة وداع روایت کرده است که یک یهودی این آیت را شنید، به عمر [رضی الله عنه] گفت که اگر این آیت به رسول الله [علیه السلام] ما آمده می بود، روز نزول این آیت عیدی ساختیم. عمر [رضی الله عنه] گفت که یا ملعون! ما نیز عید کرده ایم. این آیت به روز جمعه در حالی که رسول در وقفه عرفات بود، نازل شد و سعید کند از رسول الله [علیه السلام] «ادناي اهل جنت آنست که او را به هشتاد هزار خادم باشد و هفتاد دو هلال باشد، هفتاد از حور عین و دو از دختران بنی آدم» [غزالی، 4/542]. در حدیث آمده است که «امت رسول از سه بخش، دو بخش باشد، زیرا که در احادیث معلوم شده است که اهل جنت صد و بیست صف خواهد شد و امت رسول هشتاد صف خواهد شد و هشتاد نسبت به صد نسبت ثلثان می شود» [ترمذی، 13] و در روایت عبدالله ابن عمر [رضی الله عنه] آمده است که «فقراي مهاجرین چهل سال پیش از اغنیا به جنت [44] در آید» [ترمذی، 37] و در جامع آمده است از ابو هریره [رضی الله عنه] روایت می کند که «فقراي مسلمین نیم روز پیش از اغنیا به جنت در آیند و نیم روز قیامت پانصد سال می شود» [ترمذی، 37].

سؤال: در حدیث آنست که در میان این دو حدیث تناقض هست.

جواب گفته اند که در میان اول فقرا و آخر اغنیا پانصد سال باشد و در میان آخر فقرا و اول اغنیا چهل سال باشد. قال صاحب الكشاف فی سورة النمل فی قوله تعالى ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ﴾ [نمل، 16/27] لایه ورث منه النبوة و الملك دفن سایر بنیه و كانوا تسعة عشر و كان داود اكثر تعبدوا و سليمان افضى و اشكر لنعم الله و ذكر فی سورة ص فی قوله تعالى ﴿وَوَهَبْنَا لِداوُدَ سُلَيْمٰنَ نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهٗ اَوَّابٌ﴾. اذ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَتِيَّةِ الصَّافِيَّاتُ الْجِيَادُ. روي أن سليمان [عليه السلام] غزاي اهل دمشق و نصيبين و اصاب الف فرس و قيل ورثها من ابيه و اصابتها ابوه من العمالة» [ص، 30/38-31].

یعنی سلیمان [علیه السلام] از داود [علیه السلام] میراث خورد نبوت را و پای مشاهیرا سایر فرزندان داود [علیه السلام] نخوردند و در سورة ص فی قوله تعالى ﴿اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ﴾ [ص، 31/38] الایه صاحب کشاف آورده است که سلیمان [علیه السلام] غزا کرد، اهل دمشق را و نصیبین را و هزار فرس غنیمت حاصل کرد. بعض گفته اند که آن هزار فرس از پدر میراث مانده است که داود [علیه السلام] از عمالته حاصل کرده بود.

سؤال درین کلام آنست که نبی علیه السلام می فرماید که «الْأَنْبِيَاءُ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا، وَإِنَّمَا وَرِثَ عِلْمًا» [بخاری، 10]. برین تقدیر سلیمان [علیه السلام] چون میراث می خورد.

آن هزار فرس را جواب گفته اند که مراد از وراثت تصرف به طریق کل نیست، [44 ب] بل به طریق تصرف امر است، یعنی چنانکه امر تصرف می کنند، او نیز تصرف کرد.

و سؤال دیگر آنست که این سلیمان [علیه السلام] چون غزا کرد که حضرت رسول الله [علیه السلام] می فرماید که «أَجَلَّتْ لِي الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي» [بخاری، 1]، یعنی مال غنیمت به من حلال شد که پیش از من به هیچ کس حلال نشده بود. وقتی که سلیمان [علیه السلام] غزا کرده شود، اسبها را از غنیمت حاصل کرده شود، حل غنایم حل غنایم بینی ما مخصوص نباشد.

جواب این قدر توان گفتن که حل مال غنیمت نظر به امت باشد، یعنی مال غنیمت به امت من حلال شد، اما به امم سابقه حلال نشده بود. والله اعلم بالصولی تمت الاسوله بعون الله تعالى و الحمد لله.

Sonuç

II. Murad diğer Osmanlı padişahları gibi ilme değer vermiş, bilginleri, ilim adamlarını ve şairleri korumuş, bunun sonucunda ilim ve şiir çok rağbet görmüştür. Birçok padişah gibi II. Murad da şiirler yazmış, adının uzun bir süre anılması için âlimleri ve sanatkarları himaye etmiş, onların ihtiyaçlarını karşılamış ve onları maddi refaha kavuşturmuştur. Çok sayıda büyük bilgin bu padişah döneminde Osmanlı topraklarına gelmiş, itibar görmüş ve onun adına önemli eserler kaleme almıştır. Şiir başta olmak üzere edebiyat ve sanat bu dönemde canlılık kazanmıştır. II. Murad sadece ilmî toplantılara katılmakla kalmamış sarayında şair ve edipleri toplamış, yanında daima bilginleri bulundurmuş, boş vakitlerinde onlarla ilmî sohbetler yapmıştır.

Bu padişah dönemindeki önemli ediplerden biri de Hızır Bey'dir. Hızır Bey yazdığı *Tuhfe-i Sultân Murâd Han* adlı eseri ona hediye olarak götürmüştür. Daha çok hadisler ve bu hadislerle ilgili soru ve cevapların yer aldığı bu eserde sade ve anlaşılır bir dil tercih edilmiştir. Bu da eserin halk tarafından anlaşılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Şiirlerin yer almadığı bu mensur eserde çok sayıda hadis ve ayet yer almıştır. Bu eseri büyük ihtimalle Hızır Bey, Arapça veya Türkçe yazmış ve adı bilinmeyen müstensih Farsça'ya tercüme etmiştir. Metnin tamamına nazar edildiğinde besmele, hamdele, salvele gibi klasik eser tertibi özelliklerine riayet edildiği görülmektedir. Günümüze ulaşmış müstakil bir nüshası bulunan eserin hangi amaçla yazıldığı belirtilmemiştir. Eserde yer alan hadislerin râvileri genellikle zikredilmiş ve hadisler başka hadis ve ayetlerle açıklanmıştır. Eserin tercüme edilmesindeki neden sadece Farsça bilenlerin de istifade edebilmesine olanak sağlamak olabilir. Eserin orijinal dildeki nüshası olmadığından tercümede eserin aslına sadık kalınıp kalınmadığı belli değildir. İhtiva ettiği rivayetler açısından dikkat çekici hususiyetlere sahip olan bu eserin mukaddimesinde mübalağalı ifadelere ve övgülere yer verilmiştir. Müellif eserde samimi ve etkileyici eda ile içinden gelerek sorulara cevap vermiştir. Küçük hacimli eserde kullanılan bazı kaynaklar belirtilmemişse de müellifin bazı hadis kitaplarından, çeşitli âlim ve mutasavvıfların eserlerinden istifade ettiği görülmektedir. Konusu bakımından özgün bir eser olan bu eserde dinî ve tasavvufî tesir hissedilmektedir. Eserde dönemin sosyal hayatı ve müellifin yaşamına dair izler bulunmamaktadır.

Extended Abstract

Like all sultans in the Ottoman Empire, Murad II also dealt with literature and art, valued poetry and poets, and protected scholars and artists. This sultan was the first ruler in the Ottoman Empire to sing poetry and to show great interest in poets. Even in times of war, he consulted with poets and scholars twice a week, complimented those with talent and supported them. During the reign of this sultan, many scholars and literary figures from the east and west came to the Ottoman Empire and received permission and grants. Murad II, an enthusiast of art and literature who valued art and science throughout his reign, wrote poems under the pseudonym Muradi. During his reign, many copyrighted and translated works were written in the Ottoman lands, and many important scholars and Sufis were educated. One of the scholars who grew up in this period is Hızır Bey.

Hızır Bey was born in 1407 in Sivrihisar district of Eskisehir. He firstly took lessons from his father, and then learned mental and religious sciences. He previously worked as a teacher and educated many students. After the conquest of Istanbul, he was appointed as the judge by Sultan Fatih. Hızır Bey, known as the first judge of Istanbul, also engaged in the city's municipal, zoning, and security affairs before his untimely death in January 1459. Hızır Bey exhibited his skill with the works he wrote in Turkish, Arabic, and Persian. There are seven works of Hızır Bey which have survived to the present day. One of these works is the Persian treatise called *Tuhfe-i Sultan Murad Han*.

Tuhfe-i Sultan Murad Han starts with basmala, hamdele and salvele. It was presented as a gift to Murad II. In the copyright section, it is stated that the name of the work is "Usule-i Garibe Azize-i Arabiyye". In the introduction, the author benefited from the verses and hadiths. By translating the work into Persian, they claimed that it was protected through it and rose to the threshold of the sky. Following the section on copyright reasons, the text provides information on Prophet Adam donating forty years of his life to Prophet David, noting that Adam had forty years remaining at his life's end. It then addresses questions like why Prophet Adam, despite being a

prophet, denied this act, the permissibility of donating a lifetime, and the reason behind the bright light on Prophet David's face. Additionally, it explores how it is possible for everyone to achieve a luminous complexion while it offers brief answers to these inquiries. It was also said that the Prophet Muhammad said that the descendants of Prophet Adam would be forgetful, make mistakes and deny things like him. He went on to state, that Allah caressed the back of Prophet Adam when he created him and put a bright light in the middle of the forehead of everyone he created from his generation. It is also said that the Prophet David prayed more than all the prophets, and the Prophet Muhammad participated in many more wars than all the prophets. Later, Hammad b. Zayd and Enes said that the Prophet Muhammad performed the obligatory noon prayer in Medina as four rakats, but in Dhulhulayfa he performed the obligatory afternoon prayer in two rakats. Then, the narrations went on saying that the person with the lowest degree who enters heaven will have 80,000 servants and 72 wives, that the ummah of the Prophet Muhammad will consist of two or three groups and that the poor immigrants will enter heaven before the rich. These were followed by questions and answers about them. Finally, it was reported that the Prophet Solomon inherited the prophethood and the kingdom from the Prophet David and that he captured Damascus and Nusaybin and acquired a thousand horses. It was also narrated that the Prophet David was fond of worship and that the Prophet Solomon was generous and grateful, and questions and answers about these topics were included. It was also been explained whether the spoils are halal for prophets other than Muhammad. Upon reviewing the work as a whole, verses, hadiths, various narrations and wise words were used. An artistic language was preferred in the introduction section, whereas the main text section adopted a clear, understandable, and simple language in order to be understood by the public and addressed to the reader in a sincere manner. There are no couplets in the work, but many Arabic and Persian elements, religious and Sufi terms and formulaic expressions are included. The known copy of this work resides in the Istanbul Beyazıt Library, catalogued under number B5577 between pages 41b-44b.

Kaynakça

- Altinkulaç, T. (1997). Hammâd b. Zeyd. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Azamat, N. (1996). *II. Murad Devri Kültür Hayatı*. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Baltacı, C. (1995). Fahreddîn-i Acem. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bebek, A. (1998). Hayâlî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Canan, İ. (1995). Enes b. Mâlik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çakan, İ. L. (1988). Abdullah b. Abbas. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelebioğlu, Â. (2018). *Türk Mesnevi Edebiyatı/ Sultan İkinci Murad Devri*. Dergâh Yayınları.
- Demir, H. (2014). Hızrî, Hızır Bey, Hızır Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hizri-hizir-bey-hizir-celebi> (22.08.2023).

- Elmas, A. & Yılmaz, H. (2018). İstanbul'un İlk Belediye Başkanı Hızır Bey Çelebi. *Social Sciences Studies Journal*, 14 (14), 569-576.
- Hızır Bey, *Tuhfe-i Sultân Murâd Han*. Beyazıt Kütüphanesi, nr. B5577, vr. 41b-44a.
- İpşirli, M. (1989). Alâeddin Arabî Efendi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (2015). Sultan II. Murad Devri İlim ve Kültür Hayatı Üzerine Değerlendirmeler. *Sultan II. Murad ve Dönemi*. Ed. İsmail Yaşayanlar. Gaye Kitabevi.
- İsen, M. (2014). Murâdî, II. Murâd, Sultân Murâd-i Sâni Bin Çelebi Sultân Mehmed-i Evvel. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muradi-ii-murad-sultan-muradi-sani> (20.08.2023).
- Kandemir, M. Y. (1993). Câmî'. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kandemir, M. Y. (1994). Ebû Hüreyre. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koç, A. (2019). Sinan Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köse, S. (1998). Hocasâde Muslihuddin Efendi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kut, G. (1986). Murâdî. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. Dergâh Yayınları.
- Latîfi (1990). *Latîfî Tezkeresi*. Haz. Mustafa İsen. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, M. (2012). Alâeddin-i Tûsî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, N. (1988). Abdülkâdir-i Merâgî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özek, A. (2022). El-Keşşâf. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sehî Bey (1998). *Sehî Bey Tezkiresi*. Haz. Mustafa İsen. Akçağ Yayınları.
- Sezikli, H. A. (1991). Amr b. Ma'dikerib. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî*. Haz. Nuri Akbayar. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Üzüm, İ. (1997). Hatibzâde Muhyiddin Efendi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yaşaroğlu, M. K. (2020). Molla Gürânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yavuz, S. S. (2022). Kestellî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı, İ. (1991). Bahrü'l-Ulûm. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1983). Hızır Bey ve Kasîde-i Nûniye'si. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 549-588.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1998). Hızır Bey. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Zavotçu, G. & Ekşi, M. A. (2023). Sultan II. Murâd'ın “Şerh Eylemez” Redifli Gazeli'nin Şerhi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9 (2), 395-405.
- “Nebevi Hadisler Ansiklopedisi Tercümesi”, <https://hadeethenc.com/tr/home> (20.08.2023)
- “Darulkitap İslam Ansiklopedisi”, <https://www.islamiokul.com/kitap/files/a.s..htm> (20.08.2023)
- “Hadis Kitapları”, <https://www.hadiskitaplari.com/> (20.08.2023)
- “Sorularla İslamiyet”, <https://sorularlaislamiyet.com/> (16.01.2024)
- “Türkçe Kur'an Mealleri”, <https://www.kuranmeali.com/index.php> (20.08.2023)

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

EKLER

İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Tuhfe-i Sultân Murâd Han, nr. B5577, vr. 41b-42a.

Istanbul Beyazıt Kütüphanesi, Tuhfe-i Sultân Murâd Han, nr. B5577, vr. 42b-43a.

İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Tuhfe-i Sultân Murâd Han, nr. B5577, vr. 43b-44a.

İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Tuhfe-i Sultân Murâd Han, nr. B5577, vr. 44b.

بل بطریق تصرف امر است یعنی چنانکه امر تصرف می کنند او نیز تصرف کند
و سوال دیگر آنست که این سلیمان چون غزاله که حضرت رسولی
 فرمود که اوست با انعام و لم تحمل لاهد من قبل یعنی مال غنیمت بنی صلا
 که پیشتر از من هیچ کس حلال نشد بود وقتیکه سلیمان غزاله شده
 اسبها را از غنیمت حاصل کرده بود هر غنایم جز غنایم نبی یا مخصوص
 نباشد چو لیب این قدر توان گفت که حلال غنیمت نظر بامت باشد
 یعنی مال غنیمت با مستخرج حلال شده اما بام سبانه
 حلال نشد بود و اما عم بالعم
 من لا اسوله بعماله
 و لا یسئله العال
 فی زمره الصبا
 ارجو تعاق القدس ماهیت الصبا، ذه فتلک ریاء الاضواء
 وما یلتزم من متوقی إليها موصلاً به سلامی علی کل العاقد الربا
 فایله فاذا اردت
 ان تعرف النعمی ای بی روح من البسمة الانشائیه
 هوه زینوا زینوا
 والهدا هیا هو